מאוצרות

לקוטי שיחות

BALAK בלק

SELECTIONS FROM

LIKKUTEI SICHOS

INSIGHTS INTO THE WEEKLY PARSHA

BY THE LUBAVITCHER REBBE

BALAK | בלק

LIKKUTEI SICHOS, VOLUME 18, P. 293FF.

Adapted from a sichah delivered on *Shabbos Parshas Balak,* 5723 (1963)

Introduction

One of the followers of the Alter Rebbe, Reb Binyamin Kletzker, was both a very successful timber merchant in Russia and a mystic known to meditate for hours on end.

Once, after laboring over his annual budget and arriving at the bottom line — one which sported quite a hefty profit — he wrote in Hebrew: *Ein od milvado,* "There is nothing apart from Him."

An associate took him to task for this, saying that it was not appropriate for him to try to "show off" his spirituality with such pronouncements.

Reb Binyamin explained that he was not trying to show off, it was simply how he had felt at that moment. Responding to the look of amazement on his associate's face, he continued: "Just as, from time to time, we think of our business in the midst of prayer, so, too, at times, we can think of prayer in the midst of business."

Another story:

One of the chassidim of the Rebbe Rashab, an owner of a large factory that produced boots, entered a private meeting with the Rebbe while his mind was still churning with his business affairs.

Said the Rebbe to him, "Until now I only knew that boots can be worn on one's feet. Now I see that it is also possible for one's head to be clad in boots."

Both chassidim were successful businessmen. Both were also deeply involved in the chassidic lifestyle. But there was an obvious difference. For Reb Binyamin, his business was but a further expression of *Ein od milvado,* that "there is nothing apart from Him." For the other fellow, the business was just business. Even though he ran it according to the Torah's dictates, it was just business.

By showing us a path of genuine *bitachon,* trust in G-d, the *sichah* to follow empowers us to remain aware of the ideal standard of Reb Binyamin, to keep our heads out of our boots and, at the same time, to function successfully in the real world. Not only is the Rebbe's advice current and contemporary, it gives us a window on the era of *Mashiach* and motivates us to live in a manner that will make that future era a reality.

Looking Through a Different Lens

The Lesson from the *Haftarah*

1. According to Jewish law,[1] the *Haftarah* for a Torah reading reflects the content of that Torah reading, and more precisely, its conclusion.[2]

Seemingly, the connection between *Parshas Balak* and its *Haftarah* is direct. The *Haftarah* relates[3] that G-d commanded the Jewish people, "My nation, remember the counsel given by Balak, King of Moav, and the response Bilaam the son of Beor gave him from Shittim." This relates to the content of *Parshas Balak.*

It is, however, understood that the connection between the *Haftarah* and the Torah reading is not confined to a single verse but relates to its general theme. This is reflected in the well-known concept that the *Haftarah* was originally instituted in place of the entire Torah reading.[4] According to the recognized general principle[5] that a subject's theme is alluded to in its beginning, it is clear that there is a connection between (the conclusion of) *Parshas Balak* and the beginning of the *Haftarah,*[6] "The remnant of Yaakov will be in the midst of many nations... they will not hope from man, nor expect from a mortal."

א. דֶער דִין[א] אִיז אַז דִי הַפְטוֹרָה פוּן אַ פַּרְשָׁה מוּז זַיְין "מֵעִנְיַן הַפַּרְשָׁה", אוּן נָאך מֶער - "מֵעִין" פוּן דֶעם סִיוּם הַפַּרְשָׁה[ב].

אַזוֹי אוֹיךְ דִי שַׁיְיכוּת פוּן פַּרְשַׁת בָּלָק מִיט אִיר הַפְטוֹרָה אִיז לִכְאוֹרָה אַ קְלָארֶע: אִין דֶער הַפְטוֹרָה[ג] וֶוערְט דֶערְצֵיילְט ווִי דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער זָאגְט צוּ אִידְן: "עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה עָנָה אוֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים גו'" - וָואס דָאס אִיז דֶער תּוֹכֶן פוּן פַּרְשַׁת בָּלָק.

עֶס אִיז אָבֶּער מוּבָן - וּבִפְרַט עַל פִּי הַיָּדוּעַ[ד], אַז מֵעִיקָרָא אִיז דִי הַפְטוֹרָה גֶעקוּמֶען בִּמְקוֹם פוּן דֶער גַאנְצֶער קְרִיאַת הַשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב - אַז דִי שַׁיְיכוּת צְווִישְׁן דֶער הַפְטוֹרָה מִיט דֶער סֶדְרָה אִיז נִיט בְּלוֹיז אִין אַן אֵיינְצִיקְן פָּסוּק, נָאר אִין אִיר תּוֹכֶן כְּלָלִי; אוּן לוֹיט הַיָּדוּעַ[ה] אַז דֶער תּוֹכֶן פוּן אַן עִנְיָן אִיז מְרוּמָּז אִין זַיְין הַתְחָלָה וְרֹאשׁ, אִיז פַארְשְׁטַאנְדִיק, אַז סְ'אִיז דָא אַ שַׁיְיכוּת צְווִישְׁן הַתְחָלַת הַהַפְטוֹרָה[ו] - "וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים גו' אֲשֶׁר לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם" - מִיט (סִיוּם) פַּרְשַׁת בָּלָק.

1. *Tur* and *Shulchan Aruch* (and the Alter Rebbe's *Shulchan Aruch*), *Orach Chayim* 284:1; *Tur* and *Rama,* 428:8.

2. See *Beis Yosef* to the *Tur* (*Orach Chayim* 283; see also the Alter Rebbe's *Shulchan Aruch* 283:1, based on *Tosafos, Megillah* 23a) which emphasizes that the *Haftarah* should relate to the last concept mentioned. *Rama, loc. cit.* (and also *Shulchan Aruch* 284:7; the Alter Rebbe's *Shulchan Aruch* 284:13) use this concept as the basis for the ruling that when two Torah portions are combined, the *Haftarah* is associated with the second portion.

3. *Michah* 6:5.

4. *Avudraham*; *Levush, Bach, Taz,* the Alter Rebbe's *Shulchan Aruch* 284:1.

5. See *Likkutei Sichos,* Vol. 5, p. 58, fn. 12, *et al.*

6. *Michah* 5:6.

Just Before Dawn

2. The *Haftarah* is speaking about the time at the beginning of the Redemption; the time before *Mashiach's* identity will be definitely established. To establish *Mashiach's* identity definitively, it is required that **he complete waging all the wars and "transform the nations... so that they serve G-d with a single purpose."**[7] However, **the *Haftarah*, speaks about** a preliminary stage, **how** *Mashiach* **will wage wars against the nations, as it is written,[8] "The remnant of Yaakov will be in the midst of the nations... like a lion among the animals of the forest... who tramples and preys."**

Moreover, not only will the era that the *Haftarah* speaks about involve conflict **with external evil** – wars against **non-Jewish nations – there will also be internal evil, i.e.,** degeneracy **within the Jews themselves, as it is written,[9] "I will cut away witchcraft from your hand.... I will cut away your idols.... I will uproot your *Asherah* trees."**[10] Implied is that **the evil will be so powerful that it will be necessary for there to be assistance from Above to eliminate it, as the verse states, "I will cut away.... I will uproot."** The existence of such evil indicates that **the *Haftarah* is speaking about the time at the beginning of the Redemption when the last preparations for the complete Redemption will take place.**

Similarly, the Torah reading, *Parshas Balak*, speaks of a comparable phase in history, the time directly before the Jews' entry into *Eretz Yisrael* for the first time as a nation. **The Jews were "in the plains of Moav, across from Jericho at the Jordan,"**[11] **ready to enter *Eretz Yisrael*.** This resembles

ב. דִי הַפְטוֹרָה רֶעדט וֶועגְן דֶעם זְמַן פוּן הַתְחָלַת הַגְאוּלָה. דָאס הֵייסְט נִיט וֶועגְן דֶעם זְמַן וֶוען סְ'וֶועט שׁוֹין זַיְין "מָשִׁיחַ וַדַּאי", לְאַחֲרֵי וִוי עֶר וֶועט פַארְעֶנְדִיקְן אַלֶע מִלְחָמוֹת אוּן "אֶהְפּוֹךְ[ז] אֶל עַמִּים גו' לְעָבְדוֹ[ח] שְׁכֶם אֶחָד"[ט] - וָוארוּם אִין דֶער הַפְטוֹרָה וֶוערְט דֶערְצֵיילְט וִוי עֶס וֶועלְן גֶעפִירְט וֶוערְן מִלְחָמוֹת מִיט דִי עַמִּים, אוּמּוֹת הָעוֹלָם - "וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם גו' כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר גו' וְרָמַס וְטָרַף גו'"[י];

נָאךְ מֶער: נִיט נָאר וֶועט אִין דֶעם זְמַן הַמְדוּבָּר בְּהַפְטוֹרָה נָאךְ זַיְין רַע מִבְּחוּץ - פוּן אוּמּוֹת הָעוֹלָם, נָאר סְ'אִיז נָאךְ פַארַאן רַע מִבִּפְנִים - בַּיי אִידְן גוּפָא, וִוי עֶר זָאגְט[יא], "וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ גו' וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ גו' וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ גו'"; אוּן דֶער רַע אִיז מִיט אַזַא תּוֹקֶף, אַז מְ'דַארְף אָנְקוּמֶען צוּ אַ סִיּוּעַ מִלְמַעְלָה בִּכְדֵי פוּן אִים פָּטוּר צוּ וֶוערְן, וִוי דֶער פָּסוּק אִיז מְדַיֵּיק: "וְהִכְרַתִּי", "וְנָתַשְׁתִּי",

וַוייל דִי הַפְטוֹרָה רֶעדט וֶועגְן דֶעם זְמַן פוּן הַתְחָלַת הַגְאוּלָה, וֶוען עֶס וֶועלְן זַיְין דִי לֶעצְטֶע הֲכָנוֹת צוּ דֶער גְאוּלָה שְׁלֵימָה.

אַזוֹי אוֹיךְ דִי סֶדְרָה, פַּרְשַׁת בָּלָק, רֶעדט וֶועגְן אַן עֶנְלֶעכְן זְמַן, פַארְן אַרַיְינְקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל צוּם עֶרְשְׁטְן מָאל; אִידְן זַיְינֶען דֶעמָאלְט שׁוֹין גֶעוֶוען "בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ"[יב], גְרֵייט אַרַיְינְצוּגֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּדוּגְמָא צוּ דֶער כְּנִיסָה

7. *Tzephaniah* 3:9. **When quoted by *Rambam, Mishneh Torah, Hilchos Melachim* 11:4, he adds an extra *vav*. See the marginal notes to *Likkutei Sichos,*** Vol. 5, p. 420, **and** Vol. 14, **p. 414.** The latter source explains that *Rambam* occasionally changes slightly the wording of a verse that he quotes in order to fit the meaning of his text. **See also the context of *Rambam's* statements at the end of not yet will do so ch. 11, *loc. cit.***

8. *Michah* 5:7-8.

9. *Ibid.* 5:11-13.

10. Trees worshipped as false deities.

11. *Bamidbar* 22:1.

the Jews' state **before entering *Eretz Yisrael* at the time of the ultimate Redemption. In particular** the connection is apparent **according to the well-known concept**[12] **that had the Jews not sinned, the ultimate Redemption would have come when they first entered *Eretz Yisrael*.**

לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּיי דֶער גְּאוּלָּה הָעֲתִידָה; וּבִפְרַט עַל פִּי הַיָּדוּעַ[יג] אַז אִלְמָלֵא הַחֵטְא, וָואלְט בַּיי דֶער עֶרְשְׁטֶער כְּנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גֶעוועֶן דִי גְאוּלָּה שְׁלֵימָה.

Identifying the Source of Blessing

3. At the beginning of the *Haftarah,* the Prophet Michah[13] **relates that** part of the spiritual **preparation** necessary **for the Redemption is "not [to] place our hope in man, nor [to] look forward to help from a mortal." Even before the Redemption** blossoms into **complete** fulfillment, **we will not pin our hopes on any man, not even on our fellow Jews, as it is written,**[14] **"Cursed is the mortal who trusts in man *(adam).*"**[15] **Rather, we will rely on G-d alone, as it is written,**[16] **"Blessed is the man who puts his trust in G-d."**

Since the above prophecy **– that we will "not place our hope in man" – relates to the time of the beginning of the Redemption, it is obviously not speaking of forbidden conduct, that one act in opposition to the Torah's** directive, **"Cursed is the mortal who trusts in man." Rather, it foretells how at that time we will** rise above **reliance on man even in a manner permitted by the Torah.**

To explain: **It is written,**[17] **"And G-d your L-rd will bless you in everything that you *do.*" In explanation of this verse, *Sifri* writes, "Lest a person think that he should sit idly,**[18] **the verse comes to teach us that G-d's blessing is bestowed 'in everything that you *do.*'" This means that the Torah instructs a person to create a nat-**

ג. דִי הֲכָנָה צוּ דֶער גְּאוּלָּה אִיז, ווִי עֶר זָאגְט אִין הַתְחָלַת הַהַפְטוֹרָה, "אֲשֶׁר לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם": כָּאטשׁ עֶס אִיז נָאךְ פַאר דֶער גְּאוּלָּה שְׁלֵימָה, פוּנְדֶעסְטְווֶעגְן ווֶעט זַיְין דֶער סֵדֶר אַז מְ'ווֶעט זִיךְ נִיט דַארְפְן פַארְלָאזְן אוּן נִיט דַארְפְן אָנְקוּמֶען צוּ מֶענְטשְׁן - וָואס דָאס אִיז כּוֹלֵל אוֹיךְ אִידְן, ווִי עֶס שְׁטֵייט[יד] "אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם", אוּן "אַתֶּם קְרוּיִין אָדָם"[טו] - נָאר מְ'ווֶעט זִיךְ פַארְלָאזְן בְּלוֹיז אוֹיף דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטְן, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[טז] "בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה'".

ווִיבַּאלְד אַז דֶער פָּסוּק רֶעדְט אִין דֶעם זְמַן פוּן הַתְחָלַת הַגְּאוּלָּה, אִיז מוּבָן, אַז מִיט דֶעם וָואס עֶר זָאגְט "לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ גו'", אִיז דֶער פָּסוּק שׁוֹלֵל נִיט נָאר אַ הַנְהָגָה אֲסוּרָה, אַ הַנְהָגָה הֵיפֶךְ הַתּוֹרָה - אוֹיף ווֶעלְכֶער עֶס שְׁטֵייט "אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם" - נָאר אֲפִילוּ אַ הַנְהָגָה פוּן "יְקַוֶּה לְאִישׁ" וָואס הָאט אַן אָרְט עַל פִּי תּוֹרָה, ווֶעט דֶעמָאלְט אוֹיךְ נִיט זַיְין;

עֶס שְׁטֵייט[יז] דָאךְ "וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה", אוּן דֶער סִפְרִי[יח] טַיְיטשְׁט עֶס אָפּ: "יָכוֹל יְהֵא יוֹשֵׁב[יט] וּבָטֵל תַּלְמוּד לוֹמַר בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה". דָאס הֵייסְט אַז עַל פִּי תּוֹרָה דַארְף מֶען מַאכְן

12. *Nedarim* 22b; see *Shmos Rabbah* 32:1, *et al.*

13. *Michah* 5:6.

14. *Yirmeyahu* 17:5.

15. See *Yevamos* 61a.

16. *Yirmeyahu* 17:7.

17. *Devarim* 15:18.

18. This is the manner in which the passage is usually quoted, although the wording in the standard published texts of the *Sifri* is slightly different. *Yalkut Shimoni* on this verse quotes a third version.

ural conduit[19] for his livelihood,[20] and that "one should not rely on a miracle."[21] Hence, since according to the natural order, making a living requires that one have dealings with mere mortals (including those who are not fellow Jews), "placing our hope in man" is well within the Torah's guidelines.

The verse, "Cursed is the mortal who trusts in man," does not contradict the above course of action. For making a natural conduit for a livelihood does not mean that one relies on the natural order as it exists in its own right. Rather, one trusts that G-d will grant His blessings *through* the natural conduit that He has prepared.[22]

This represents the new development that will come about in the era of the Redemption: Blessings will then come "like dew from G-d," which "does not come to the world through mortal efforts, nor does man request it. Similarly, we will not hope to be helped by man, but by G-d."[23]

A related verse states,[24] "It is preferable to rely on G-d than to trust in man." As understood in the teachings of *Chassidus,*[25] this means that although "trust[ing] in man" is also permitted by the Torah, it is *preferable* "to rely on G-d."

In this context, "to trust in man" can be understood as **a mystical allusion to the Sublime Man, i.e., the Divine energy that "permeates all the worlds" (*memale kol almin*).[26] From the perspective of this level of spirituality, a person must**

אַ כְּלִי אִין דֶּרֶךְ הַטֶּבַע[כ], און "אֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס"[כא]; און וויבאלד אַז בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע דַארְף מֶען אָנְקוּמֶען "לְאִישׁ" - און אֲפִילוּ צוּ נִיט אִידְן לְהַבְדִּיל - אִיז דָאךְ אַן אָרְט עַל פִּי תּוֹרָה אוֹיף דֶער הַנְהָגָה פוּן "יְקַוֶּה לְאִישׁ".

- ס'אִיז נִיט קֵיין סְתִירָה דֶערְפוּן צוּם אָנְזָאג "אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם" - וַוייל וֶוען מְ'מַאכְט אַ כלי טִבְעִי, אִיז מֶען נִיט בּוֹטֵחַ אוֹיף דִי דַרְכֵי הַטֶּבַע ("יְקַוֶּה לְאִישׁ") מִצַּד עַצְמָם, נָאר מְ'אִיז בּוֹטֵחַ אוֹיף דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטְן, אַז עֶר וֶועט אִים הֶעלְפְן דוּרְךְ דֶעם כְּלִי וּלְבוּשׁ ווָאס עֶר הָאט צוּגֶעגְרֵייט אִין דֶּרֶךְ הַטֶּבַע[כב].

און אִין דֶעם בַּאשְׁטֵייט דֶער אוֹיפְטוּ פוּן דֶעם זְמַן הַגְּאוּלָּה: דֶעמָאלְט וֶועט זַיין "כְּטַל מֵאֵת ה' גו'" - "שֶׁאֵין בָּא לְעוֹלָם עַל יְדֵי אָדָם וְלֹא יְבַקְשׁוּ בְּנֵי אָדָם עָלָיו כָּךְ לֹא יְקַוֶּה יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת אִישׁ כִּי אִם לַה'"[כג].

[עַל דֶּרֶךְ ווִי חֲסִידוּת[כד] טַייטְשְׁט דֶעם פָּסוּק[כה] "טוֹב לַחֲסוֹת בַּה' מִבְּטוֹחַ בָּאָדָם" - ווָאס פוּנְ'ם לָשׁוֹן "טוֹב לַחֲסוֹת בַּה' מִבְּטוֹחַ בָּאָדָם" אִיז מוּבָן, אַז אוֹיךְ "בְּטוֹחַ בָּאָדָם" אִיז מוּתָּר און אַ דֶּרֶךְ בְּהַנְהָגָה, נָאר "לַחֲסוֹת בַּה'" אִיז בֶּעסֶער -

אַז "בְּטוֹחַ בָּאָדָם" מֵיינְט אִין דֶעם אָדָם הָעֶלְיוֹן, בְּחִינַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין, ווָאס מִצַּד מַדְרֵיגַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין דַארְף זִיךְ אַ מֶענְטשׁ מִשְׁתַּדֵּל זַיין אוֹיף צוּ מַאכְן

---

19. In the original, *kli* – lit., "vessel"; i.e., a channel through which Divine blessing flows.

20. See: the introduction to *Derech Chayim; Derech Mitzvosecha, mitzvas tiglachas metzora,* sec. 2 ff.; *Kuntreis U'Maayon,* Discourse 17ff.

21. See *Pesachim* 64b; *Zohar*, Vol. I, p. 111b; Vol. II, p. 112b. See also *Berachos* 35b, "Many emulated R. Shimon bar Yochai and sought to rely on the supernatural for the provision of their material needs, **but did not succeed in this." See the sources cited in footnote 8 above. See also the *maamar* entitled *VeYadaata, 5657.***

22. See the sources cited in footnote 20 and the *maamar* entitled *VeYadaata, 5657.*

23. *Rashi's* commentary on *Michah* 5:6.

24. *Tehillim* 118:8.

25. *Likkutei Torah, Devarim,* pp. 90d, 91b; *Yahel Or* (by the *Tzemach Tzedek)* on *Tehillim,* commenting on this verse; the closing lines of the *maamar* entitled *VeLo Zachar 5688 (1928).*

26. (This term that refers to the G-dly energy that establishes and maintains the natural order.

endeavor to make a conduit within the natural order on which G-d's blessings will rest.[27] Therefore it is "preferable to rely *on G-d,*" on the level of G-dliness that "transcends all the worlds" (*sovev kol almin*).[28] At this level, a person has no need to ground his endeavors in the natural order. Rather, "He (G-d Himself) will provide for you (**יכלכלך**),[29] by providing the conduit (**כלי**) as well.[16]

אַ כְּלִי און לְבוּשׁ אִין דַּרְכֵי הַטֶּבַע אִין וועלכְן עֶס זָאל שׁוֹרֶה זַיְין דִי בִּרְכַּת ה'[כו]; און דֶערִיבֶּער אִיז "טוֹב לַחֲסוֹת בַּה'", בְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין, וָואס מִצַּד דֶער מַדְרֵיגָה דַארְף נִיט זַיְין דִי הִשְׁתַּדְלוּת אִין דַּרְכֵי הַטֶּבַע, נָאר "וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ"[כז], דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער מַאכְט אוֹיךְ דִי כְּלִי[כו]].

Unraveling the Code

4. The ultimate Divine intent is not that the natural order should cease to exist, but that it should be refined and elevated[30] to the extent that it is apparent to everyone that nature is one with G-d. With regard to the concept at hand – not to place one's hope in man – the Divine intent is not that help via mortals will cease to exist. Rather, the natural order will then be so utterly fused with G-dliness that we will perceive the assistance we receive not as help from man, but only as help from G-d.

The requirement to *do*[6] – i.e., to create a natural conduit through which one's living is to be earned – may be approached in either of two ways:

(a) One knows that nature *per se* has no independent existence and is no more than "an ax in the hand of the woodchopper."[31] Nevertheless, since G-d commanded that one should *do* – i.e., one should create a natural conduit for one's livelihood – *nature acquires a certain standing in one's mind.* Not that this status derives from nature in its own right. Instead, it is only by virtue of G-d's command that one

ד. דֶער תַּכְלִית הַכַּוָּנָה אִיז נִיט אַז דִי הַנְהָגַת הַטֶּבַע זָאל בָּטֵל וֶוערְן, נָאר אַדְּרַבָּה, צוּ מְבָרֵר זַיְין און אוֹיפְהוֹיבְּן דִי הַנְהָגַת הַטֶּבַע[כח], בִּיז עֶס זָאל זַיְין גָּלוּי לְעֵין כֹּל אַז אוֹיךְ טֶבַע אִיז מְיוּחָד מִיטְן אוֹיבֶּערְשְׁטְן.

דֶערְפוּן אִיז פַארְשְׁטַאנְדִיק בְּעִנְיָנֵנוּ, אַז דֶער פְּשַׁט פוּן "לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ" אִיז נִיט אַז עֶס וועט בָּטֵל וֶוערְן דִי הִילְף פוּן דֶעם "אִישׁ", נָאר אַז דֶעמָאלְט וועט טֶבַע גּוּפָא זַיְין בְּתַכְלִית הַיִּחוּד מִיט אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, בִּיז מְ'וועט אִין דֶעם זֶען (נִיט עֶזְרַת אִישׁ, נָאר) בְּלוֹיז עֶזְרַת ה':

אִין דֶעם עִנְיָן פוּן "אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" קֶענֶען זַיְין צְוֵויי אוֹפַנִּים:

א) כָאטשׁ עֶר ווַייס אַז טֶבַע מִצַּד עַצְמוֹ הָאט נִיט קֵיין מְצִיאוּת, סְ'אִיז נָאר "כַּגַּרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ"[כב], פוּנְדֶעסְטְוֶועגְן, ווִיבַּאלְד דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער הָאט גֶעהֵייסְן עֶס זָאל זַיְין - "תַּעֲשֶׂה", מְ'זָאל מַאכְן אַ כְּלִי אִין דֶּרֶךְ הַטֶּבַע, פַארְנֶעמְט טֶבַע בַּיי אִים אַן אָרְט; טַאקֶע נִיט מִצַּד טֶבַע אַלֵיין - אָבֶּער מִצַּד צִוּוּי הַקָּדוֹשׁ

27. **This concept is explained in:** ***Toras Chayim, Parshas Vayechi,*** **in the** ***maamar*** **entitled** ***Ben Pores Yosef,*** **sec. 13;** ***Yahel Or*** **(by the** ***Tzemach Tzedek)*** **on** ***Tehillim*** **40:5; the** ***maamar*** **entitled** ***VeLo Zachar, loc. cit.***

28. This term that refers to the G-dly energy that transcends the natural order, revealing G-dliness as it is infinite and unbounded.

29. The full verse reads ***(Tehillim*** **55:23*),*** "Cast your burden on G-d and He will provide for you."

30. **See:** ***Likkutei Dibburim,*** **Vol. 4, p. 752b ff.** in English translation: Vol. 5 (Kehot, N.Y., 5760/2000), p. 140; ***Likkutei Sichos,*** **Vol. 5, p. 80;** ***et al.***

31. Cf. *Yeshayahu* 10:15.

sees the natural order as significant .[32]

(b) One engages in natural ways and means only because G-d so commanded. The natural order in of itself is of no importance in the person's eyes; he perceives it as *nothing more than a means* to fulfill G-d's will.[33]

This explains[34] the teaching of our Sages[35] on the verse,[36] "He shall be the faithfulness of your times...." The Sages teach that here, *emunas* ("faithfulness") alludes to *Seder Zera'im* which is the section of the Mishnah that deals mainly with the laws applying to agriculture, for a Jewish farmer "believes in Him Who is the Life of all the worlds – and sows."

True enough, the fact that germination follows sowing is a natural phenomenon. It does not matter whether the farmer is Jewish or not, nor even if the seed fell to the ground without any human agency. The earth by nature promotes germination. (Indeed, this intrinsic nature of the earth is constant, as in the verse,[37] "seed time and harvest... will not cease.") Nevertheless, though cognizant of all the above, nature does not acquire status in the mind of a Jew. When he sows, he does not do so because according to the laws of nature sowing leads to germination, but only because "he believes in Him Who is the Life of all the worlds – and sows." *That* is why he sows.

בָּרוּךְ הוּא בַּאקוּמְט טֶבַע אַ חֲשִׁיבוּת אִין זַיְינֶע אוֹיגְן[כט].

ב) עֶר טוּט אִין טֶבַע נָאר וַוְיל דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער הָאט אַזוֹי אָנְגֶעזָאגְט, עֶס פַּארְנֶעמְט אָבֶּער בַּיי אִים קֵיין אָרְט נִיט, ווַיְיל עֶר זֶעט אִין דֶעם נָאר אַ מִיטְל צוּ אוֹיסְפִירְן דֶעם רְצוֹן הַבּוֹרֵא[ל].

וָואס דָאס אִיז דֶער בִּיאוּר[לא] אִינֶעם מַאֲמַר רַזַ"ל[לב] אוֹיפְן פָּסוּק[לג] "וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּךָ גו'", אַז "אֱמוּנַת זֶה סֵדֶר זְרָעִים" – "שֶׁמַּאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים וְזוֹרֵעַ":

כָאטשׁ דָאס אִיז אַן עִנְיָן טִבְעִי אַז בְּשַׁעַת מֶען זַייט אִיז מַצְמִיחַ, אוּן סְ'אִיז קֵיין נַפְקָא מִינָּהּ נִיט ווֶער סְ'אִיז זוֹרֵעַ – צִי אַ אִיד צִי לְהַבְדִּיל אַ נִיט אִיד, אָדֶער אֲפִילוּ דָאס קוּמְט דוּרְךְ אַ קֶערְנְדְל וָואס פַאלְט אַרַיְין אִין דֶער עֶרְד פוּן זִיךְ אַלֵיין (שֶׁלֹּא עַל יְדֵי פְּעוּלַּת אָדָם) – אִיז בְּטֶבַע פוּן דֶער עֶרְד לְהַצְמִיחַ;

אוּן נָאךְ מֶער: דִי טֶבַע אִיז נִקְבַּע גֶעווָארְן אִין דֶער עֶרְד אִין אַן אוֹפֶן, ווִי עֶס שְׁטֵייט[לד], "זֶרַע וְקָצִיר גו' לֹא יִשְׁבּוֹתוּ" –

פוּנְדֶעסְטְווֶעגְן, נָאךְ דֶעם אַלֶעמֶען, בַּאקוּמְט נִיט דִי טֶבַע קֵיין חֲשִׁיבוּת וּתְפִיסַת מָקוֹם בַּיי אַ אִידְן; אוּן ווֶען עֶר אִיז זוֹרֵעַ טוּט עֶר דָאס נִיט ווַיְיל עַל פִּי טֶבַע ווֶעט זְרִיעָה בְּרֶענְגֶען אַ צְמִיחָה, נָאר בְּלוֹיז ווַיְיל עֶר אִיז "מַאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים" דֶערְפַאר "וְזוֹרֵעַ".

32. To cite a parallel: *Likkutei Sichos,* Vol. 4, p. 1044, translated on p. ???, above explains the claim of the spies that "it is as if the Divine Homeowner is powerless to remove His utensils"; i.e., He cannot displace the Canaanite nations. The spies understood that the Canaanites and the entire natural order were merely G-d's utensils and that He is the Master over the natural order. Nevertheless, they felt that since He desired that the world follow the natural order, "He cannot remove His utensils."

33. See *Pirkei deRabbi Eliezer,* sec. 33:1, "Did Yitzchak sow grain, Heaven forbid?! He took tithes. and sowed *tzedakah* for the poor." As explained in *Likkutei Sichos,* Vol. 5, p. 74, his entire intent in performing the physical activity was to carry out the *mitzvah.*

34. See *Likkutei Sichos,* Vol. 1, pp. 216, 240.

35. *Shabbos* 31a. See *Tosafos, s.v. Emunas,* citing the *Talmud Yerushalmi.*

36. *Yeshayahu* 33:6.

37. *Bereishis* 8:22.

Integrity In Thought, Speech And Action

5. The difference between the above two approaches is not only a matter of *how one experiences and feels* the attribute of trust in G-d. Instead, the manner in which one experiences this attribute of *bitachon* **leads ultimately to differences in one's actual conduct in the realms of thought, speech, and action.**

When what one has to *do* is perceived as a value in its own right,[38] **i.e., when the laws of nature enjoy a certain standing in one's mind, then one's obligations in the realm of Torah and its commandments (on one hand) and the requirement to *do* (on the other hand) are perceived as two separate entities. In such a case,** what happens if **the two interests conflict?**

(A person might fear, **for example, that if he invests more time in meditation during prayer, he will lose contacts** necessary for **his business affairs. Likewise, if he fulfills the *mitzvah* of *tzedakah* generously, he may** worry that he will **be left with less money to invest in his business or the like.)** The tension between the two contrary approaches can then be metaphorically described by the phrase,[39] **"Two nations will contend for the upper hand."**

Let us even suppose that **one foregoes involvement in activities mandated by the natural order (knowing that "it is G-d's blessing that bestows wealth,"**[40] **and that these natural processes are only a conduit and a channel for G-d's blessing) and involves himself in studying Torah and observing *mitzvos*. Even then, doing so involves an inner war and a struggle to overcome his animal soul. Moreover, there is always the possibility that** the balance of power will shift **and the "other** nation" **will gain the upper hand *(G-d forbid!)*.**

ה. דֶער חִילוּק צְווִישְׁן דִי צְווֵיי אוֹיבְּנְגֶערֶעדְטֶע הַנְהָגוֹת אִיז נִיט בְּלוֹיז בְּאוֹפֶן וּבְהֶרְגֵּשׁ מִדַּת הַבִּטָּחוֹן, נָאר דֶערְפוּן וֶוערְט אוֹיךְ "נִשְׁתַּלְשֵׁל" אַ חִילוּק בְּהַנְהָגָה בְּפוֹעֵל אִין מַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה:

בְּשַׁעַת דֶער "אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" אִיז בַּיי אִים אַ מְצִיאוּת פַאר זִיךְ, טֶבַע פַארְנֶעמְט בַּיי אִים אַן אָרְט, דַאן זַיְינֶען בַּיי אִים דֶער "תַּעֲשֶׂה" אוּן תּוֹרָה וּמִצְוֹת צְווֵיי בַּאזוּנְדֶערֶע עִנְיָנִים. אוּן וֶוען עֶס קוּמְט צוּ אַ סְתִּירָה צְווִישְׁן תּוֹרָה וּמִצְוֹת אוּן דֶער הִתְעַסְקוּת אִין דַּרְכֵי הַטֶבַע

- וּלְדוּגְמָא: אוֹיבּ עֶר וֶועט מַאֲרִיךְ זַיְין בִּתְפִלָּה - קֶען עֶר אָנְוֶוערְן בַּאקַאנְטְשַׁאפְט בַּעֲסָקָיו וְכַדוֹמֶה; אוֹיבּ עֶר וֶועט מְהַדֵּר זַיְין אִין נְתִינַת צְדָקָה בְּרִבּוּי - וֶועט אִים אֶפְשָׁר אוֹיסְפֶעלְן גֶעלְט אוֹיף צוּ אַרַיְינְלֵייגְן אִין גֶעשֶׁעפְט, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה -

אִיז דָאס בַּיי אִים אַן עִנְיָן פוּן "וּלְאוֹם מִלְאוֹם יֶאֱמָץ"[לה]: אֲפִילוּ וֶוען עֶר אִיז מְוַתֵּר אוֹיף דֶער הִתְעַסְקוּת אִין דִי דַרְכֵי הַטֶבַע (ווִיסְנְדִיק אַז "בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר"[לו] אוּן דַּרְכֵי הַטֶבַע זַיְינֶען בְּלוֹיז אַ כְּלִי אוּן לְבוּשׁ צוּ "בִּרְכַּת ה'") אוּן טוּט אִין תּוֹרָה וּמִצְוֹת - אִיז דָאס אַלְץ אִין אַן אוֹפֶן פוּן מִלְחָמָה אוּן הִתְגַּבְּרוּת אוֹיף דֶער נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית; אוּן עֶס בְּלַיְיבְּט אַלֶעמָאל דִי מֶעגְלֶעכְקַיְיט פוּן "וּלְאוֹם מִלְאוֹם יֶאֱמָץ" לְהֵיפֶךְ, חַס וְשָׁלוֹם - אַז דֶער צַד הַמְנַגֵּד זָאל גּוֹבֵר זַיְין.

---

38. In the original, "when it is a *metzius* in its own right."

39. ***Bereishis* 25:23. *Tanya*, ch. 13** speaks of a similar struggle within a person's heart (explained in *Lessons in Tanya*, Vol. 1, pp. 193-195).

40. ***Mishlei* 10:22.**

When, however, a person **gives no importance to the conduit that he makes for G-d's blessing, and involves himself with it only in order to fulfill the Creator's will, that involvement in itself becomes a mode of Divine service** and therefore acquires significance.

Our Sages[41] teach that **"all your actions should be performed for the sake of Heaven," and** it is written,[42] **"Know Him in all your ways." When one's service of G-d is such that he engages in natural ways and means only in order to fulfill His will, "all** his **actions" and "all** his **ways" are not distinct from "the sake of Heaven" and from the obligation to "know Him."** They are so utterly permeated by those ideals that **they all become one.** Accordingly, the person's activities to establish a conduit for G-d's blessings become regarded differently.

Since in such a person's mind nothing is considered of any significance **other than G-d's will, there can obviously be no conflict between one *mitzvah* and another. Indeed,[43] "One *mitzvah* draws another in its train"** and the person's involvement in spiritual and material spheres complement each other.

בְּשַׁעַת אָבֶּער דֶער "תַּעֲשֶׂה" פַאַרנֶעמְט בַּיי אִים קֵיין אָרְט נִיט, עֶר טוּט עֶס נָאר בִּכְדֵי צוּ מְקַיֵּים זַיין דֶעם רְצוֹן הַבּוֹרֵא - אִיז בַּיי אִים דָאס גוּפָא אַן עִנְיָן פוּן עֲבוֹדַת ה': בַּיי אִים אִיז דֶער "וְכָל מַעֲשֶׂיךָ"[לז] אוּן "בְּכָל דְּרָכֶיךָ"[לח] נִיט אַ בַּאזוּנְדֶערֶע זַאךְ פוּן "לְשֵׁם שָׁמַיִם"[לז] אוּן "דָעֵהוּ"[לח], נָאר זֵיי זַיינֶען דוּרְכְגֶעדְרוּנְגֶען מִיטְן "לְשֵׁם שָׁמַיִם" אוּן "דָעֵהוּ", בִּיז ס'אִיז כּוּלָּא חַד.

אוּן וויבַּאלְד בַּיי אִים אִיז נִיטָא קֵיין מְצִיאוּת אוֹיסֶער דֶעם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן, אִיז פַארְשְׁטַאנְדִיק, אַז אֵיין מִצְוָה קֶען נִיט זַיין בִּסְתִירָה צוּ אַ צְווייטֶער מִצְוָה, נָאר אַדְּרַבָּה: "מִצְוָה גוֹרֶרֶת מִצְוָה"[לט].

Navigating the Slippery Slope

6. The difference between these two approaches does not begin with a distinct point of conduct. At the outset, the *yetzer hara* does not try to convince a person that he should transgress G-d's will outright. It begins with **a hair's-breadth.** As our Sages teach,[44] **"This is how the *yetzer hara* plies his craft: Today, he tells a man, *Do this;*** the next day he tells him, *Do that;* until ultimately he tells him, *Serve idols* – and he goes and serves them." **At first, the *yetzer hara* concedes, as it were, that this person's involvement in making a living via a natural conduit should not conflict with his observance of the Torah and its *mitzvos*. It merely emphasizes that activities within the**

ו. דֶער חִילוּק צְווישְׁן דִי צְווֵיי הַנְהָגוֹת הוֹיבְּט זִיךְ נִיט אָן אִין אַן אָפֶּענֶעם "פּוֹעֵל מַמָּשׁ" - אַז דֶער יֵצֶר הָרָע זָאל מִלְּכַתְחִלָּה קוּמֶען אַיינְרֶיידְן אַ אִידְן עֶר זָאל חַס וְשָׁלוֹם עוֹבֵר זַיין אוֹיפְן רְצוֹן הָעֶלְיוֹן - נָאר פוּן אַ "חוּט הַשַּׂעֲרָה": "הַיּוֹם" בְּהַתְחָלָה אִיז דֶער יֵצֶר הָרָע כְּלוֹמַר'שְׁט מַסְכִּים אַז דִי הִתְעַסְּקוּת אִין דַּרְכֵי הַטֶּבַע טָאר נִיט זַיין בִּסְתִירָה צוּ קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, עֶר אִיז נָאר מַדְגִישׁ אַז תּוֹרָה גִיט אַן אָרְט אוּן

41. *Avos* 2:12.

42. *Mishlei* 3:6.

43. *Avos* 4:2.

44. *Shabbos* 105b.

natural order should be given their due standing. Ultimately, **"tomorrow," however, it causes these activities within the natural order to be considered of primary importance.**

My revered father-in-law, the Rebbe Rayatz, **interpreted[45] the above Talmudic teaching as follows: At the beginning, the *yetzer hara* does not try to convince a person to do the opposite of his true will[46] (and thereby violate G-d's will, Heaven forbid). On the contrary, it tells him to "*Do this;*" it *agrees* that he should observe the Torah and its commandments. It even explains to him how that observance makes sense according to the understanding of the animal soul and the *yetzer hara*. In this way, by projecting itself into this person's observance of the Torah and *mitzvos,* and by habituating** his listener **to thinking that** the listener **needs his consent, the *yetzer hara* draws him along to the point at which "the next day he tells him, *Do that;* until ultimately it tells him, *Serve idols.*"**

Therefore, the way to defend oneself properly against the wiles of the *yetzer hara* is *not* to gear one's Divine service to the dictates of mortal reason, because mortal reason gives weight to nature as a significant consideration. Rather, one should go about his *avodah* by subjugating his own will – to the point of self-sacrifice – to G-d's will,[47] in a manner that transcends mortal reason, for then, the only consideration that exists for him is G-d's will.

The difference between these two possible approaches to Divine service parallels the above-mentioned distinction[48] between "relying on G-d" and "trusting in man." The level of Divine service at which one "trusts in man" relates to the G-dly light that "permeates all the worlds."[26]

אַ חֲשִׁיבוּת צוּ טֶבַע; אָבֶּער "לְמָחָר", סוֹף־סוֹף, מַאכְט עֶר דִי דַרְכֵי הַטֶבַע פַאר אַן עִיקָר.

וּכְפֵירוּשׁ כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוּ"ר[מ] אִין דֶעם מַאֲמַר חֲזַ"ל[מא] "כַּךְ אוּמָנָתוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרָע הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כַּךְ": דֶער יֵצֶר הָרָע הוֹיבְּט נִיט אָן אַיינְצוּרֵיידְן אַ אִידְן עֶר זָאל טָאן פַארְקֶערְט פוּן זַיְין רָצוֹן אֲמִתִּי[מב] (אוּן עוֹבֵר זַיְין חַס וְשָׁלוֹם אוֹיפְן רָצוֹן הָעֶלְיוֹן), אַדְּרַבָּה, עֶר זָאגְט אִים "עֲשֵׂה כַּךְ": עֶר אִיז מַסְכִּים אַז דֶער אִיד זָאל מְקַיֵּים זַיְין תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אִיז אִים מַסְבִּיר ווִי עֶס הַאלְט אוֹיס עַל פִּי שֵׂכֶל פוּן נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהַיֵּצֶר; אוּן דוּרְךְ דֶעם וָואס עֶר מִישְׁט אַרַיְין זַיְין מְצִיאוּת אִין קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת אוּן אִיז אִים מַרְגִּיל אַז עֶר דַארְף אִין דֶעם הָאבְּן זַיְין (דֶעם יֵצֶר הָרָע'ס) הַסְכָּמָה, דֶערְפִירְט עֶר אַז "וּלְמָחָר אוֹמֵר כו' עַד שֶׁאוֹמֵר לוֹ עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה".

אוּן דֶערִיבֶּער אִיז דֶער וֶועג צוּ בַּאוָוארֶענֶען זִיךְ כִּדְבָעֵי פוּן תַּחְבּוּלוֹת הַיֵּצֶר הָרָע, נִיט דוּרְךְ אַן עֲבוֹדָה עַל פִּי טַעַם וָדַעַת - ווייל טַעַם וָדַעַת גִּיט אַן אָרְט פַאר דֶער מְצִיאוּת פוּן טֶבַע; נָאר דוּרְךְ בִּיטוּל וּמְסִירַת נֶפֶשׁ צוּם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן, לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, וָואס דֶעמָאלְט אִיז בַּיי אִים נִיטָא קֵיין מְצִיאוּת אוֹיסֶער דֶעם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן.

[מֵעִין וְעַל דֶּרֶךְ דֶעם חִילוּק (הַנַּ"ל סְעִיף א) צְווִישְׁן "לַחֲסוֹת בַּה'" אוּן "בְּטוֹחַ בָּאָדָם":

מִצַּד בְּחִינַת "בְּטוֹחַ בָּאָדָם", מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין (וָואס דוּגְמָתָהּ בַּעֲבוֹדַת

---

45. The *maamar* entitled *Amar Rav Oshaya 5689 1929,* sec. 7 (in *Sefer HaMaamarim – Kuntreisim,* Vol. 1, p. 37a). See also *Likkutei Sichos,* Vol. 3, p. 900.

46. As *Rambam* states, the true and innermost desire of every Jew is to observe the Torah and its *mitzvos (Hilchos Geirushin* 2:20*).*

47. In the original, *bittul umesirus nefesh tzum ratzon heElyon.*

48. See sec. 3 above.

In terms of our Divine service, this mode of Divine influence corresponds to Divine service that is directed by mortal logic and that requires worldly involvement according to the natural order, for with regard to this level of G-dly light, logic and the natural order **are significant.**

The level of Divine service at which one “relies on G-d” relates to the G-dly light that “transcends all the worlds.”[28] In terms of a person’s Divine service, this mode of Divine influence corresponds to Divine service that is directed by *bittul,* transcending mortal reason, and ascribing no independent importance to the conduits of the natural order. For a person who lives at this level of trust, **the appropriate expectation is that “He will provide for you” (יכלכלך)** – G-d Himself will provide the conduit (כלי) as well. **There will be conduits, but they will come from Above.** **As mentioned previously,[49] even when such a person employs natural means, he does not grant them any independent importance. It is not appropriate to say that he receives “help from man,” because in his perception, the conduits of the natural order are one with G-d.**

This explains why in the above-quoted prophecy of Michah, **the preparation for the** Ultimate **Redemption is that we will “not place our hope in man.” At that time, the veil of concealment will be entirely lifted from nature and we will see with our fleshly eyes that nature itself is G-dly. Hence the pattern will be** that blessings will come, unasked for, **“like dew from G-d.” At that time, we will “not place our hope in man, nor look forward to help from a mortal,” but “*He* will provide for you.”**

הָאָדָם אִיז אַן עֲבוֹדָה עַל פִּי טַעַם וָדַעַת), דַארְף זַיְין דִי הִשְׁתַּדְּלוּת אִין דַּרְכֵי הַטֶבַע, וַוייל לְגַבֵּי דֶער מַדְרֵיגָה הָאבְּן זֵיי אַ תְּפִיסַת מָקוֹם;

מַה שֶׁאֵין כֵּן מִצַּד ״לַחֲסוֹת בַּהֲוָיָ׳״, בְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין (וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם - בִּיטוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִטַעַם וָדַעַת), הָאבְּן דַּרְכֵי הַטֶבַע קֵיין תְּפִיסַת מָקוֹם נִיט, אוּן דֶערִיבֶּער אִיז דֶער סֵדֶר - ״וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָּ״: עֶס זַיְינֶען טַאקֶע פַאַראַן ״כֵּלִים״, אָבֶּער זֵיי קוּמֶען מִלְמַעְלָה. עַל דֶּרֶךְ וִוי גֶערֶעדט פְּרִיעֶר, אַז אוֹיךְ וֶוען דֶער מֶענְטשׁ טוּט בְּדַרְכֵי הַטֶבַע זַיְינֶען זֵיי בַּיי אִים קֵיין מְצִיאוּת נִיט, בִּיז סְ׳אִיז נִיט שַׁיָּיךְ זָאגְן אַז סְ׳אִיז דָא ״עֶזְרַת אִישׁ״, וַוייל דִי דַרְכֵי הַטֶבַע זַיְינֶען חַד מִיטְן אוֹיבֶּערְשְׁטְן].

אוּן דָאס אִיז וָואס דִי הֲכָנָה צוּ דֶער גְּאוּלָּה אִיז ״לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ גו׳״: דֶעמָאלְט וֶועט מֶען אִינְגַאנְצְן אַרָאפְּנֶעמֶען דֶעם הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר פוּן טֶבַע, בִּיז מְ׳וֶועט זֶען בְּעֵינֵי בָשָׂר וִוי טֶבַע גוּפָא אִיז אֱלֹקוּת; אוּן דֶערִיבֶּער וֶועט דַאן זַיְין דֶער סֵדֶר ״כְּטַל מֵאֵת ה׳ גו׳ לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם״ [עַל דֶּרֶךְ ״וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָּ״].

Establishing Priorities

7. Based on the above, we can appreciate the connection of the *Haftarah* to the conclusion of *Parshas Balak*, which relates the sin of *Baal Peor* and the

ז. עַל פִּי כָּל הַנַּ״ל וֶועט מֶען פַארְשְׁטֵיין דִי שַׁיְיכוּת פוּן דֶער הַפְטוֹרָה צוּ סִיּוּם פַּרְשַׁת בָּלָק, וואוּ עֶס וֶוערְט דֶערְצֵיילְט וֶועגְן דֶעם

49. See sec. 4 above.

self-sacrifice of Pinchas[50] **that corrected that sin (as it is written,**[51] **"And he atoned for the children of Israel").**

Baal Peor* was served by defecating in the idol's presence.**[52] **It is explained in *Chassidus[53] **that the source for this sin is that one grants importance to physical pleasures which are** in truth **the waste product of the sublime pleasure.**

What would cause a person to consider waste products (physical pleasures) of primary importance? This comes from the fact that he considers the natural order as being important. Making this initial error **leads him to be totally absorbed in material matters.**

On this basis, we can understand our Sages' statement[54] **that the atonement** brought about by Pinchas **is still an active force and will continue to exert positive influence** in this world **until the Resurrection of the Dead, for the purification and atonement for the sin** of Baal Peor **will not come until that time. In that era, nature will be consummately refined and it will be obvious that nature is completely at one with G-dliness. Thus, it will not be possible to give primacy to material concerns.**

Therefore, the atonement for this sin **was brought about through the self-sacrifice of Pinchas.** Torah Law does not mandate **such self-sacrifice.** Indeed, were Pinchas to have asked whether to have taken such an action, **he would not have been instructed to do so according to Torah law.**[55]

חטא פון בעל פעור, און ווי די מסירת נפש[מג] פון פינחס האט דעם חטא מתקן געווען (וכמו שנאמר[מד] "ויכפר על בני ישראל"):

עס איז מבואר אין חסידות[מה], אז דער שורש פון חטא בעל פעור - "שפוערין כו' ומוציאין רעי וזו היא עבודתו"[מו] - איז דאס וואס מען גיט א חשיבות צו תענוגים גשמיים, וואס זיי זיינען בלויז די פסולת פון דעם תענוג שלמעלה.

ווי קומט עס אז מ'זאל מאכן אן עיקר פון (תענוגים גשמיים) פסולת? נעמט זיך דאס דערפון וואס דרכי הטבע פארנעמען ביי אים אן ארט כנ"ל, און דאס דערפירט אז ער ווערט רחמנא לצלן מושקע אין ענינים גשמיים.

דערמיט איז אויך מובן דער מאמר חז"ל[מז] בנוגע הכפרה אויפן חטא בעל פעור, אז "עד עכשיו לא זז אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים" - ווייל די טהרה וכפרה בשלימות פון דעם חטא וועט ערשט זיין לעתיד לבא, ווען ס'וועט זיין די שלימות הבירור אין טבע און מ'וועט דערקענען אז טבע איז מיוחד בתכלית מיט אלקות, ובמילא וועט ניט זיין די אפשריות פון מאכן אן עיקר פון ענינים גשמיים.

און דעריבער קומט די כפרה דורך דער מסירת נפש פון פינחס, אזא מסירת נפש אויף וועלכער תורה אליין זאגט "אין מורין לו"[מח], און אפילו

50. Pinchas **risked his life to kill the *nasi* of the tribe of Shimon even though the entire tribe was gathered together** at that place. **Moreover, he required several miracles** to prove the propriety of his actions. **(See *Targum Yonason ben Uziel, Sifri, Midrash Tanchuma* to the conclusion of *Parshas Balak; Sanhedrin* 82b.)**

51. ***Bamidbar* 25:13.**

52. ***Rashi, Bamidbar* 25:3; see also *Sanhedrin* 64a.**

53. ***Likkutei Torah, Devarim*, p. 11c; the *maamar* entitled *Vineishev Bagei* at the conclusion of *Sefer HaMaamarim Eshalaleich Liozna; Sefer HaMaamarim 5562*, p. 88ff. See also *Likkutei Sichos*, Vol. 4, p. 1327ff. (with regard to the concepts explained in secs. 7I and 8).**

54. ***Sifri* to *Parshas Pinchas*. See also *Sanhedrin* 82b which states, "It is appropriate that this atonement...." Note also *Tosafos, Sotah* 14a, *s.v. mipnei*.**

55. I.e., although taking such action is sanctioned – and even considered praiseworthy – it must come on the person's own initiative. The court should not instruct a person to take

Nevertheless, Pinchas remained steadfast and was willing to sacrifice his life. This reflects self-sacrifice that transcends logic and reason, even logic and reason **within the realm of holiness. As explained above, it is through *bittul* that transcends logic and reason, (even** logic and reason **within the realm of holiness) that it is possible to protect oneself and not make a division between nature and G-dliness even though** one carries out in nature **the Torah's directive, "And G-d will bless you in all that you do."**

דֶערְפוּן וֶוערְט פִּינְחָס נִיט נִתְפָּעֵל אוּן אִיז זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ. ווָאס דָאס אִיז אַ מְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת אֲפִילוּ דִקְדוּשָּׁה. אוּן ווִי גֶערֶעדט פְּרִיעֶר, אַז דַוְקָא דוּרְךְ בִּיטּוּל לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת (אֲפִילוּ פוּן קְדוּשָּׁה) קֶען מֶען זִיךְ בַּאווָארֶענֶען כְּדְבָעֵי נִיט מַפְרִיד זַיְין צְווִישְׁן טֶבַע אוּן אֱלֹקוּת, כָּאטְשׁ תּוֹרָה זָאגְט "וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה".

The Catalyst to Enter Eretz Yisrael

8. On this basis, we can also understand the connection between the above concept and the entry of the Jewish people into *Eretz Yisrael*. (As explained in sec. 2, the events described in *Parshas Balak* occurred shortly before the entry into *Eretz Yisrael*.)

ח. דֶערְמִיט אִיז אוֹיךְ מוּבָן דִי שַׁיְיכוּת פוּן עִנְיָן הַנַּ"ל צוּ דֶער כְּנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (ווָאס גָאר קָרוֹב צוּ דֶעם זְמַן הַכְּנִיסָה זַיְינֶען גֶעווֶען דִי מְאוֹרָעוֹת פוּן פַּרְשַׁת בָּלָק, כַּנַּ"ל סְעִיף ב):

In the desert, the Jews were sustained by **manna, i.e., a miraculous pattern** of existence. **It was not possible to err and think that human input could have any effect on** one's fortunes, **as reflected by the verse,[56] "The one who gathered more did not have more, nor did the one who gathered less have less." Moreover, only enough manna for one day descended, emphasizing how one must have absolute trust in G-d that He will provide for his needs day by day.[57]**

אִין מִדְבָּר אִיז גֶעווֶען דֶער מָן - אַ הַנְהָגָה נִסִּית וואוּ סְ'אִיז נִיט שַׁיָיךְ גֶעווֶען צוּ מַאכְן אַ טָעוּת אַז מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם קֶען אִין דֶעם עֶפֶּעס אוֹיפְטָאן, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[מט] "וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר", אוּן דֶער מָן אִיז גֶעווֶען נָאר אוֹיף דֶעם טָאג, עֶס הָאט גֶעמוּזְט זַיְין בִּטָּחוֹן גָּמוּר, דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ[נ], אִין הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ;

By contrast, the entry into *Eretz Yisrael* brought about the beginning of a new phase in Divine service,[58] serving Him in a way **appropriate for "a settled land."[59] Hence,** as a preparation, **it was necessary to confront the issue of *Baal Peor,*** to emphasize that **even though one begins to live according to the natural order, one should not "hope in man."** In-

מַה שֶּׁאֵין כֵּן נָאךְ דֶער כְּנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ווֶוען עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבְּן[נא] דֶער סֵדֶר עֲבוֹדָה פוּן "אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת"[נב] - הָאט מֶען גֶעדַארְפְט פְּרִיעֶר בַּאווָארֶענֶען דֶעם עִנְיָן פוּן "בַּעַל פְּעוֹר", אַז כָּאטְשׁ עֶס הוֹיבְּט זִיךְ אָן אַ סֵדֶר עַל פִּי טֶבַע, דַארְף אוֹיךְ דֶעמָאלְט זַיְין "לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ גו'":

---

such steps (*Sanhedrin* 82a.; *Rambam, Mishneh Torah, Hilchos Issurei Bi'ah* 12:5; *Tur, Even HaEzer,* sec. 16; *Rama, Choshen Mishpat* 425:4).

56. *Shmos* 16:18.

57. *Yalkut Shimoni, Beshalach,* sec. 258; see also *Yoma* 76a.

58. In particular, this was true after the Jews conquered the lands of Sichon and Og. Note, however, *Rashi's* commentary to *Shmos* 16:35. See *Likkutei Sichos,* Vol. 8, p. 189.

59. *Shmos, loc. cit.*

stead, he should appreciate that nature is not an independent entity and the same utter reliance on G-d that prevailed in the desert is still necessary.

מ'זָאל ווִיסְן אַז טֶבַע אִיז נִיט קֵיין מְצִיאוּת לְעַצְמָהּ, אוּן אוֹיךְ דַאן פָאדֶערְט זִיךְ דֶער זֶעלְבֶּער בִּטָּחוֹן אִין דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטְן, ווִי ס'אִיז גֶעווֶען אִין מִדְבָּר.

Looking To The Horizon

9. This lesson is also appropriate in these last days of exile, when we are preparing to enter *Eretz Yisrael,* led by *Mashiach.* We are still living in an era characterized by the double and redoubled darkness[60] of exile, the very opposite of "the beginning of the Redemption,"[61] as is plainly seen. Nevertheless, all the revelations of the Future Redemption "depend on our actions and Divine service throughout the era of exile."[62] In particular, this applies in our present generation, when we are making the final preparations for the redemption to be led by *Mashiach.* As in the adage of the Rebbe Rayatz,[63] *Mashiach* is "standing behind our wall,"[64] and moreover, the walls of exile are already burning.[65]

At this time, therefore, every individual's Divine service should have at least a foretaste of the level at which we will "not place our hope in man." He should not place any importance on the worldly conduits of the natural order, but should place his trust in G-d alone.

Through such an approach, every individual will be redeemed from the worries and

ט. דָאס אִיז אוֹיךְ דִי הוֹרָאָה אִין דִי לֶעצְטֶע טֶעג פוּן זְמַן הַגָּלוּת, ווֶען מֶען גְרֵייט זִיךְ צוּ דֶער כְּנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ:

כָאטשׁ מ'שְׁטֵייט נָאךְ אִין דֶעם חוֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל[נג] פוּן זְמַן הַגָּלוּת, הֵיפֶךְ פוּן אַתְחַלְתָּא דִגְאוּלָּה[נד] - אוּן ווִי מ'זֶעט בְּמוּחָשׁ - פוּנדֶעסְטְווֶעגְן, ווִיבַּאלְד אַלֶע עִנְיָנִים פוּן לֶעָתִיד לָבֹא זַיְינֶען "תְּלוּיִ בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ הַגָּלוּת"[נה]

- וּבִפְרַט בְּדוֹרֵנוּ זֶה ווֶען מ'מַאכְט דִי לֶעצְטֶע הֲכָנוֹת צוּ דֶער גְאוּלָּה עַל יְדֵי מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, וּכְפִתְגַם כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוּ"ר[נו] אַז מָשִׁיחַ אִיז "עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ"[נז], אוּן נָאךְ מֶער: דִי "כּוֹתְלֵי" הַגָּלוּת בְּרֶענֶען שׁוֹין[נח] -

דַארְף זַיְין אַ מֵעֵין (עַל כָּל פָּנִים) פוּן דֶער עֲבוֹדָה פוּן "לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ גו'" אִין דֶער עֲבוֹדָה פוּן כָּל אֶחָד וְאַחַת, אַז דַּרְכֵי הַטֶּבַע דַארְפְן נִיט הָאבְּן קֵיין חֲשִׁיבוּת, אוּן דֶער בִּטָּחוֹן דַארְף זַיְין נָאר אִין דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטְן,

אוּן דוּרְךְ דֶעם ווֶעט יֶעדֶערֶער "נִגְאָל"

---

60. The phrase "double and redoubled darkness" alludes to those who "mistake darkness for light" (*Yeshayahu* 5:20*)* and consider our current situation of exile as "the beginning of the Redemption" *(as'chalta digeulah).* This conception is itself a darkness that conceals the darkness of exile.

See the interpretation of the Baal Shem Tov (quoted in *Toldos Yaakov Yosef* at the beginning of *Parshas Bereishis*) of the verse, "I will surely conceal My face on that day" *(Devarim* 31:18*).* The dual form of the Hebrew verb "conceal" *(haster astir)* implies that the concealment itself is veiled. There are those who do not perceive the concealment, and call this darkness "the beginning of the Redemption!"

61. Discussed at length in *Likkutei Sichos,* Vol. 5, p. 149, footnote 51.

62. *Tanya,* ch. 37.

63. In the *Kol Koreh* published in *HaKeriah VeHaKedushah,* Sivan 5701 (1941). See the *Igros Kodesh* of the Rebbe Rayatz, Vol. 1, p. 361ff.

64. Cf. *Shir HaShirim* 2:9.

65. See the extract of the letter of the Rebbe Rayatz published in *Tackling Life's Tasks: Every Day Energized with HaYom Yom* (SIE, N.Y., 5771/2010), p. 606. See also *Likkutei Dibburim,* Vol. 3, p. 794 (in English translation: Vol. 3, p. 86); *et al.*

problems that disturb him. For when he engages in "all that you *do*" only for the sake of fulfilling G-d's will, he will not be fazed nor bothered by his worldly occupations, for all that will concern him is carrying out G-d's will.

The individual redemption which will be experienced by each person[66] will also serve as the preparation and the conduit for the all-encompassing Redemption led by *Mashiach,* and to "the day that will be entirely *Shabbos* and rest for life everlasting."[67]

פון דַאֲגוֹת וְעִנְיָנִים הַמְבַלְבְּלִים - וָוארוּם בְּשַׁעַת מֶען טוּט אִין דֶעם "בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" בְּלוֹיז צוּלִיבּ אוֹיסְפִירְן דֶעם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן, אִיז מֶען נִיט טָרוּד אִין דֶעם און סְ'אִיז נִיט מְבַלְבֵּל וכו' - אִים אִיז נָאר נוֹגֵעַ אוֹיסְפִירְן דֶעם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן;

אוּן דִי גְאוּלָּה פְּרָטִית[נט] וָואס וֶועט אוֹיפְגֶעטָאן בַּיי כָּל אֶחָד וְאַחַת, אִיז אוֹיךְ דִי הֲכָנָה אוּן כְּלִי צוּ דֶער גְאוּלָּה כְּלָלִית עַל יְדֵי מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּיז צוּ דֶעם "יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים"[ס].

(משיחת ש"פ בלק תשכ"ג)

66. See *Tanya – Iggeres HaKodesh,* Epistle 4.

67. The end of Tractate *Tamid.*

א) טור ושולחן ערוך (ודאדמו"ר הזקן) או"ח ריש סימן רפד. טור ורמ"א שם סתכ"ח (ס"ח).

ב) ראה בית יוסף לטור או"ח (ועל דרך זה בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן) סרפ"ג (מתוספות ד"ה כיון - מגילה כג, א): אם כן יהא צריך למפטיר בדסליק מיניה. וברמ"א הנ"ל (ועל דרך זה בשולחן ערוך שם סרפ"ד ס"ז. שו"ע אדמו"ר הזקן שם סי"ג): וכשקורין שתי פרשיות מפטירין באחרונה.

ג) מיכה ו, ה.

ד) אבודרהם. לבוש, ב"ח, ט"ז, ושולחן ערוך אדמו"ר הזקן ריש סימן רפד.

ה) ראה לקו"ש ח"ה ע' 58 הערה 12. ועוד.

ו) מיכה ה, ו.

ז) צפני' ג, ט.

ח) כן הוא בכתוב. אבל ברמב"ם (שבהערה הבאה): "ולעבדו". וראה לקו"ש ח"ה ע' 420 בהערה. ובארוכה - בהערה שבסוף המכתב די"ג תשרי תשל"ו (לקו"ש חי"ד ע' 414).

ט) ראה בכל זה רמב"ם הלכות מלכים ספי"א.

י) מיכה שם, ז־ח.

יא) שם, יא־יג.

יב) סוף פרשת חוקת.

יג) נדרים כב, ב. וראה שמות רבה ריש פל"ב. ובכמה מקומות.

יד) ירמי' יז, ה.

טו) יבמות סא, רע"א.

טז) ירמי' שם, ז.

יז) ראה טו, יח.

יח) על הפסוק.

יט) כן הובא בכמה מקומות. ובספרי שלפנינו: יכול בטל. ובילקוט שמעוני (על הפסוק): יכול כשעומד ובטל כו'.

כ) ראה בארוכה דרך חיים בהקדמה. ספר המצוות להצמח־צדק מצות תגלחת מצורע פ"ב ואילך. קונטרס ומעין מאמר יז ואילך.

כא) ראה פסחים סד, ב. זהר ח"א קיא, ב. קיב, ב. וראה ברכות לה, ב: הרבה עשו כו' כרשב"י ולא עלתה בידן.

כב) ראה במקומות שצויינו בהערה ז. ובארוכה - ד"ה וידעת תרנ"ז.

כג) פירוש רש"י מיכה ה, ו.

כד) לקוטי תורה שמע"צ צ, ד. צא, ב. יהל אור - להצמח־צדק - לתהלים על הפסוק. סוף ד"ה ולא זכר תרפ"ח.

כה) תהלים קיח, ח.

כו) ראה בכל זה - תורת חיים ויחי ד"ה בן פורת יוסף פי"ג. יהל אור - להצמח־צדק - לתהלים מ, ה. ד"ה ולא זכר הנ"ל.

כז) לשון הכתוב - תהלים נה, כג.

כח) ראה לקוטי דיבורים ח"ד תשנב, ב ואילך. לקו"ש ח"ה ע' 80. ועוד.

כט) על דרך מה שנתבאר בלקו"ש ח"ד (ע' 1044) בטענת המרגלים "כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו" - דאף שהנהגת העולם היא "כליו" של הקב"ה, שהוא יתברך ה"בעה"ב" על הנהגת העולם, מכל מקום, מכיון שרצונו יתברך בהנהגת העולם - "אינו יכול להוציא כליו".

ל) להעיר מפרקי דרבי אליעזר רפל"ג: "וכי יצחק זרע דגן חס ושלום אלא לקח כו' וזרע צדקה כו'". נתבאר בארוכה בלקו"ש ח"ה ע' 74.

לא) ראה גם לקו"ש ח"א ע 216. ע' 240.

לב) שבת לא, סע"א. תוספות ד"ה אמונת שם (בשם הירושלמי).

לג) ישעי' לג, ו.

לד) נח ח, כב.

לה) לשון הכתוב - תולדות כה, כג. וראה תניא פי"ג: ואף גם זאת כו'.

לו) משלי י, כב.

לז) אבות פ"ב מי"ב.

לח) משלי ג, ו.

לט) אבות פ"ד מ"ב.

מ) ד"ה אמר ר' אושעיא תרפ"ט פ"ז (סה"מ קונטרסים ח"א לז, א). וראה לקו"ש ח"ג ע' 900.

מא) שבת קה, ב.

מב) ראה רמב"ם הלכות גירושין סוף פ"ב.

מג) שסיכן עצמו להרוג נשיא שבט שמעון אף שנתקבצו כו', ועוד - ועד שהוזקק לכמה וכמה נסים (ראה תרגום יונתן בן עוזיאל, ספרי ותנחומא סוף פרשת בלק, סנהדרין סב, ב).

מד) פינחס כה, יג.

מה) לקוטי תורה ואתחנן יא, ג. ד"ה ונשב בגיא - סה"מ אתהלך־ליאזנא בסופו. סה"מ תקס"ב ע' פח ואילך. וראה (בהבא לקמן ס"ז־ח) לקו"ש ח"ד ע' 1327 ואילך.

מו) פירוש רש"י פרשתנו כה, ג. וראה גם סנהדרין סד, א.

מז) ספרי פינחס שם. וראה סנהדרין פב, ב: וראויה כפרה זו כו'. ועיין גם כן תוספות ד"ה מפני - סוטה יד, א.

מח) סנהדרין שם, א. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פי"ב ה"ה. טור אבן העזר סט"ז. רמ"א חושן משפט סתכ"ה ס"ד.

מט) בשלח טז, יח.

נ) ילקוט שמעוני בשלח רמז רנח. ועל דרך זה יומא עו, א.

נא) ובפרט שכבר כבשו ארץ סיחון ועוג. אבל להעיר מפירוש רש"י בשלח שם, לה. לקו"ש ח"ח ע' 189.

נב) בשלח שם.

נג) הלשון "כפול ומכופל" - כי זה גופא שישנם טועים, רחמנא לצלן, ש"שמים חושך לאור" לומר על מצב של גלות שהוא אתחלתא דגאולה, הרי זה "חושך" והסתר ב"חושך" הגלות עצמו. ועל פי פירוש הבעש"ט (הובא בתולדות יעקב יוסף ריש פרשת בראשית) על הפסוק (וילך לא, יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", כי ההסתר עצמו הוא בהסתר, שאין מרגישים אותו - ושמים "ההסתר אסתיר" לאתחלתא דגאולה!

נד) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 149 בהערה.

נה) תניא ריש פל"ז.

נו) בה"קול קורא" שנדפס ב"הקריאה והקדושה" סיון תש"א (אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"ה ע' שסא ואילך).

נז) לשון הכתוב - שיר השירים ב, ט.

נח) ראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר - נדפס בהיום יום בתחילתו (ע' 12). וראה גם לקוטי דיבורים ח"ג ס"ע 794. ועוד.

נט) ראה אגרת הקדש ס"ד.

ס) תמיד בסופה.

SICHOS IN ENGLISH